

Veselé Vianoce a šťastný nový rok!

Toto želanie teraz čítame, píšeme, posielame alebo hovoríme veľmi často. Ale slovenčina neznela vždy takto. Ak by ste žili v časoch Antona Bernoláka na konci 18. storočia v jeho pokuse o kodifikáciu slovenčiny na základe západoslovenského nárečia, bolo by to inak: *Weselé Wánoce a šťastliwi nowí rok*. V starobyľom švabachu ako *Wesclé Wánoce a šťastliwi nowí rok*. Práve on odstránil rozdiel v písaní y – i a ponechal len i. Známa je jeho veta: *píš, ako počuješ*. Aj jeho dielo **Slowár Slowenski Česko-Latinsko-Ňemecko-Uherski** (Slowár Slowenski Ceško-Latinsko-Nemecko-Uherski).

V roku 1843 Ľudovít Štúr uzákonil novú podobu slovenčiny na základe stredoslovenského nárečia. Odôvodnil to v práci *Nárečja Slovenskuo alebo potreba písanja v tomto náreči*. Už sa písala v latinke. Ani on nemal písmeno ypsilon, všade bolo i, í. Ale potom páni Hattala a Hodža zaviedli novú kodifikáciu, v ktorej už pridali aj to y, ý. Navyše i ďalšie veci ako napríklad tzv. prehlasované ä, mäkké ľ a dvojhĺska uo sa začala písať ako ô.

A dôvod? V revolučnom roku 1848 vraj slovenskí reformátori žiadali nielen zrušenie poddanstva, ale aj národné práva pre utláčaný slovenský ľud. Treba si uvedomiť, že vtedy sme boli súčasťou Rakúsko-Uhorska a maďarčina bola úradnou rečou. Aby presadili slovenčinu, zbavili ju cudzích slov, vložili nové a upravili tak, aby sa podobala na už uznávanú češtinu, poľštinu a ruštinu. Tie ypsilon v jazyku mali a v hovorenej reči ho pri výslovnosti výrazne odlišovali od mäkkého i.

Nehaňme to veľmi, ale čítať a najmä správne písať bolo zrazu o čosi ťažšie. Bolo treba poznať vybrané slová i ďalšie odlišnosti. Zívať, vzývať, prezývka. Umývať a pozývať, ale umy a pozvi. Biť a byť. Dobyť a dobiť. Odbiť, ale byť neodbytný. Omylom a o milom. Nad vodným vírom na rieke zakrúžila vo vzduchu veľká sova – výr. Vtom zafúkal vietor a oba v..ry zmizli. Tak, a aké tam má byť napísané íy, nevedia ani najlepší jazykospytci. A ako to potom majú v slovenčine rozlíšiť tí mladí, keď v rozhlase či v televízii počujú pri reklame: Ak chcete byť cool a vedieť topky, dajte si appku na blogg a webky. Nečudo, že z tej gramatiky školáci niekedy urobia nielen *píš, ako počuješ*, ale aj *píš, ako vieš*.

Kedysi bola v televízii obľúbená Nedelňá chvíľka poézie. Hm, krásna to oslava slovenčiny. Tí starší si ju zrejme dobre pamätajú a tí mladší si ju možno vedia nájsť v nejakom archíve. Striedali sa v nej vychýrení recitátori. Keď tam bol Viliam Záborský, ten tak pracoval so svojím zamatovým hlasom, že podľa jeho výslovnosti by ste diktát zo slovenčiny napísali na jednotku aj v materskej škole. On skutočne vážne čítal ypsilon ako dramaticky uvoľnené hlboké tvrdé y. A pri tom mäkkom í sa úsilne dostal takmer až do vysokej tónovej stupnice pišťania komára. Jeho mäkké ľ s jazykom na podnebí bolo naozaj iné ako obyčajné el, a prehlasované ä sa dalo hravo rozlíšiť od obyčajného e, é.

Dnes by takýto prednes vyznel ako zaprášená Hviezdoslavova klasika. No našim predkom pred 100 rokmi taká reč znela naozaj hrdo. Samostatne. Slovensky. Ale pochybujem, že na začiatku učebnice gramatiky je uvedená stať o historickom slovenskom národnostnom uvedomení a nevyhnutnosti zavedenia písmena y či ô na odlišenie nášho národa od ostatných. Navyše, deti už málo čítajú, a preto si v slovenských knižkách pravopis neosvoja. Počítačové texty prebrali málo z Dobšinského ľubozvučnej slovenčiny. V televízii sú vety skôr simplexné a vulgárne než inteligentné a jazykovo čisté, ale čo už! Asi to niečo odráža. Svet je dnes už raz taký a nebudeme si ho prikrášľovať.

Majú to naše deti i vnuci s jazykom slovenským veru neľahké. Ale práve teraz v tomto vianočnom období to môžeme jednoducho napraviť aj my. Nielen skvelými darčekom pod stromčekom, ale aj slovenskou rozprávkou, ktorú im s láskou prečítame. Hm, len nedávno sme aj my boli takí malí. A keď si utrieme slzu spomienok, dokážme, že sme zdatní nielen

Pokračovanie úvodného slova na strane 137

Pokračovanie úvodného slova

v slovenskej gramatike, ale aj v ďalšej slovenskej disciplíne. V spotrebe zábavy a veselosti. Aj dvojnásobne. Veď Vianoce sú nielen obdobím slnovratu a znovuzrodenia, ale i šťastia a rodinnej pohody. A obdobím bilancovania úspechov celého roka.

Na Silvestra či Sylvestra preto vytiahnime obligátne vychladené šampanské, a dajme si ho s úctou ako deti kašičku: za otecka, za mamičku, za bračeka, za sestričku. A keď to nebude stačiť, tak aj za Bernoláka, aj za Štúra. Nech všetci jasne vidia, že žiadne problémy s mäkkým i ani tvrdým y neohrozia tie Veselé Vianoce 2019 a šťastný nový rok 2020!

S úctou MUDr. Ján Lidaj a Luka Lidaj